

настроєм викладача тощо. Зниження цих показників потребує аналізу причин і корекції технології вивчення певного модуля, теми. Як з'ясувалось, зниження активності студентів на семінарському занятті №3 з основ біотехнології зумовлено відносною складністю теми „Основи генної і клітинної інженерії”, а на семінарському занятті №6 – великим обсягом виокремленого для вивчення теоретичного матеріалу. Це дозволяє внести відповідні корективи. Стосовно модуля „Основи генної і клітинної інженерії” зроблено висновки про необхідність ретельного перегляду логіки викладу матеріалу на лекції, розробки опорних схем, роздаткового матеріалу. Семінарське заняття бажано проводити у формі круглого столу з детальним обговоренням найбільш складних питань.

На основі результатів проведеного експериментального дослідження можемо зробити наступні висновки. У процесі спостереження та за результатами самооцінювання учасників формувального експерименту з'ясовано, що настрої і самопочуття студентів тісно пов'язані з їх активністю і мотивами навчальної діяльності. Позитивна емоційна атмосфера пізнавальної діяльності студентів сприяє її результативності, підвищує активність студентів. Цьому сприяє як цікава побудова процесу пізнання, так і рівноправне спілкування, атмосфера співробітництва студентів з викладачем і товаришами. Вважаємо, що застосування пошукових, проблемних ситуацій, групових форм навчальної діяльності, само- і взаємооцінювання пробуджують інтерес до предмету, підвищують активність студентів, почуття задоволення, покращують їх настрої і самопочуття. Інтелектуальне задоволення, яке супроводжує процес пошуку і момент успіху, продуктивну пізнавальну діяльність, беззаперечно позитивно впливають на активність і мотивацію вивчення дисципліни. З позицій необхідності підвищення якості підготовки фахівців на сучасному етапі необхідно активізувати здобування і засвоєння знань студентами у процесі аудиторної і самостійної роботи. При цьому необхідно брати до уваги, що мотивоване активне самостійне оволодіння навчальним матеріалом, яке безпосередньо пов'язане з самопочуттям і настроєм студентів, сприяє підвищенню рівня засвоєння навчального матеріалу, формуванню відповідного стилю майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Психологические тесты / Под ред. А. А. Карелина: В 2-х т. – М.: Владос, 2001. – Т. 1. – 312 с.

Надійшла до редколегії 30.09.2009

УДК 371.134

Остапчук О. Є.

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК УМОВА СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ

В статті аналізуються можливості педагогічного проектування в процесі становлення системи професійної діяльності, виділяються основні етапи і умови становлення педагогічної системи учителя. Ключові слова: педагогічне проектування, становлення системи, система професійно-педагогічної діяльності, етапи становлення системи.

***Остапчук О. Е. Педагогическое проектирование как условие становления системы профессиональной деятельности будущего учителя.** В статье анализируются возможности педагогического проектирования в процессе становления системы профессиональной деятельности, выделяются основные этапы и условия становления педагогической системы учителя. Ключевые слова: педагогическое проектирование, становление системы, система профессионально-педагогической деятельности, этапы становления системы.*

***Ostapchuk O. E. Pedagogic planning as condition of becoming of the system of professional activity of future teacher.** In article possibilities of pedagogical designing in the course of formation of system of professional work are analyzed, the basic stages and conditions of formation of pedagogical system of the teacher are allocated. Key words: pedagogical designing, system formation, system of is professional-pedagogical activity, stages system formation.*

Проблема становлення особистості майбутнього фахівця є стрижневою у забезпеченні якості професійної освіти і професійної діяльності. Особливо гостро дана проблема заявляє про

себе при підготовці фахівців соціальної сфери, найвищі рівні самореалізації у якій можливі лише за наявності професійно значимих якостей (комунікабельність, емпатійність, розвинена креативність та ін.). У даній статті мова йде про фахову підготовку майбутніх учителів.

Вітчизняна система підготовки педагогічних кадрів має глибокі традиції, передові технології, багатий досвід впровадження інноваційних ідей в практику загальноосвітньої і професійної школи. Сформувалася і укріпилася позиція як керівників установ, так і самих молодих спеціалістів, що лише з досвідом може сформуватися їх власна система діяльності, оформиться індивідуальний стиль роботи. А на самому початку колишній студент, який визнаний державою як фахівець своєї справи, лише починає вчитися виконувати професійні функції. Певним чином це так. Проте слід брати до уваги, що поки таке навчання триває, значна кількість учнів вже не отримують повноцінної освіти, втрачають шанси на повну самореалізацію природних потенціалів на певних етапах особистісного розвитку. Разом з тим, як свідчить педагогічний досвід, професійна адаптація педагога-початківця може надовго затягнутися і перерости у звичний для нього стан – діяти систематично, але не системно. Відсутність у молодого спеціаліста на початку самостійної професійної діяльності власної системи роботи призводить до запозичення вже готових зразків діяльності, які часто не є ефективними. У результаті нові покоління педагогів, які отримали більш сучасну фахову підготовку, починають діяти, керуючись застарілими підходами, які себе вже не виправдовують у новітніх умовах. Цим, зокрема, можна пояснити відчутний опір новаціям з боку учительства.

Становлення особистості майбутнього учителя, його компетентності відбувається неодноразово з процесом формування його власної педагогічної системи. Як наслідок, у майбутнього учителя формується помилкове уявлення про себе як фахівця, який може бути успішним при використанні стандартних методик і найбільш поширених педагогічних технологій. Однак поза власної педагогічної системи він, як учитель, по-справжньому відбутися не зможе. Це пояснюється тим, що кожна педагогічна система має свою передісторію, досвід функціонування. Педагогічні технології знеособлені, вони не здатні врахувати досвід становлення особистості учителя і досвід становлення його власної педагогічної системи.

На творчий, дослідницький характер професійної діяльності учителя звертали увагу педагоги минулого: Я. А. Коменський, І. Г. Песталоцці, А. Дистервег, К. Д. Ушинський. Методологія особистісно-орієнтованого підходу в системі професійної освіти розкриває питання саморозвитку, самопізнання, самопроєктування особистості педагога (О. Асмолов, К. Абульханова-Славська, І. Д. Бех, Є. Бондаревська, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Н. Г. Нічкало, Ю. С. Тюнников та ін.), обґрунтовує шляхи вирішення проблем підготовки до майбутньої професійної діяльності (М. Махмутов, С. О. Сисоєва, В. Сластьонін, В. В. Рибалко та ін.), розкриває аспекти формування професійно-педагогічної культури викладача вищої школи (В. П. Андрущенко, В. К. Буряк, В. І. Луговий, В. І. Слободчиков та ін.).

Особливу роль в процесі становлення особистості відіграють механізми рефлексії і психічної саморегуляції, що зумовлює увагу до проблеми підтримки саморозвитку. Ефективним засобом саморозвитку виступають технології самопроєктування (В. М. Беспалько, В. В. Серіков, Ю. С. Тюнников та ін.). Аналізуючи процес розвитку особистості в професійній діяльності, автори наголошують щодо необхідності для кожного фахівця освоїти свій природний потенціал, сформувати вміння програвати своє життя, прогнозувати його. Мова йде про методологічну, психологічну, технологічну готовність до самопроєктування.

Завданням статті є дослідження методологічних ресурсів педагогічного проєктування в контексті підтримки процесу становлення системи професійно-педагогічної діяльності майбутнього учителя.

Становлення – це активний, свідомий процес, який ототожнюється з рухом до вищих рівнів розвитку. Становлення тим і відрізняється від розвитку, що рух здійснюється лише уперед, тоді як розвиток може протікати у двох напрямках – прогрес/регрес. До того ж сам розвиток може глибоко не усвідомлюватися людиною, а відбуватися поза її свідомого впливу. На різних етапах становлення особистості активізуються процеси: позитивне самовідношення, саморефлексія, саморозвиток, самореалізація, самовдосконалення тощо.

У філософії з станом становлення пов'язують закони, які керують змінами системи. Нова якість особистості фахівця формується в процесі становлення педагогічної системи. Прагнення до постійного особистісного і професійного саморозвитку народжується, формується в процесі створення власного продукту, в продуктивній діяльності. Таким продуктом виступає авторська педагогічна система. Набуті знання про базові педагогічні теорії, технології навчання і виховання, досвід розв'язання різноманітних проблемних психолого-педагогічних завдань стають дієвим засобом у самостійній професійній діяльності лише в просторі власноруч розробленої педагогічної системи. Лише за наявності такої системи майбутній фахівець підіймається на рівень системного осягнення набутого фонду знань і умінь, багажу педагогічного досвіду, який сформувався під час навчання у вищому навчальному закладі.

У зв'язку з цим важливого значення набуває проектна діяльність педагога. Важливо розуміти, що це не данина моді. Проектна діяльність – це необхідний, базовий вид діяльності майбутніх учителів поряд з іншими основними видами діяльності (навчальною, дослідницькою, науковою, виховною). По-перше, проектування – виключно інноваційний вид діяльності, оскільки завжди спрямований на майбутні стани системи, явища, процесу. На системному рівні, включаючись у процес проектування педагогічних систем, студент набуває якостей інноваційної особистості, яка психологічно готова до змін і впровадження нових ідей, відкрита до процесів оновлення, сприймає своє професійне життя у динаміці, постійному русі. По-друге, проективна діяльність володіє потужним креативним і перетворювальним потенціалом. Лише на творчому рівні особистість реалізується як цілісність, органічна єдність когнітивної, мотиваційно-вольової, креативної сфер. Проект як авторський продукт є особистісно значущим для розробника, тому спонукає його до постійного вдосконалення проекту. Через проектування системи власної професійної діяльності у майбутнього фахівця формується готовність до саморозвитку, свідомого вдосконалення авторської педагогічної системи, формується суб'єктна позиція, відбуваються активні зміни педагогічних умов у відповідності з світними потребами.

Дослідження логіки становлення педагогічної системи учителя потребує чіткого розуміння сутності такої системи. Система професійно-педагогічної діяльності учителя представляє собою доцільно спроектовану сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених головних компонентів праці учителя, яка забезпечує навчально-виховний вплив, спрямований на досягнення чітко визначених цілей у реалізації педагогічного процесу. Дана система розуміється як ділянка практики майбутнього учителя, в межах якої ведеться відкриття невідомих закономірностей, пошук нових ідей, методів засобів педагогічної діяльності.

Педагогічна система учителя – це авторська система, яка розглядається крізь призму рефлексії її творця – майбутнього учителя, тобто теорію і практику організації системи роботи учителя в оцінці самого учителя. Головна сутність і, разом з тим, принципова відмінність авторського проектування від інших його видів полягає в органічному поєднанні самопроектування (формування образу „Я-професіонал”) і творення образу системи професійної діяльності, в якій самореалізація особистості проектанта буде найбільш глибокою і продуктивною. Особистість учителя і власна система діяльності – це єдине ціле. Своєю особистістю і авторською педагогічною системою учитель впливає на іншу особистість – особистість вихованця. Саме тому значимість особистісного компоненту в педагогічній діяльності неможливо перебільшити.

Авторська педагогічна система базується на системі «особистість». Тому така система сама формує межі власного розвитку, який є нелінійним, невірноваженим, стрибкоподібним, непередбачуваним. Авторське проектування – це технологія «виходу» на особистість; технологія, яка допомагає побачити особистість в собі та іншому. Авторська педагогічна система створюється як для виконання навчальних і виховних функцій, так і для особистісної самореалізації автора, що суттєво відрізняє авторське педагогічне проектування від проектування в інших галузях діяльності (техніка, архітектура), де авторська самореалізація є другорядною, а якщо і принциповою, проте тимчасовою (на етапі розробки проекту і запуску його в дію). В педагогічній сфері авторська система проектується для власної діяльності, в архітектурі – для користування, експлуатації іншими суб'єктами. Процес проектування

авторської педагогічної системи – це постійне пояснення суб'єктом проектування власних смислових значень педагогічних явищ, це просування учителя від „відтворення – розуміння” до побудови власних смислів педагогічної діяльності. Відбувається включення особистісних, емоційних уявлень в контекст науки, що забезпечує появу особистісного смислу.

Через те, що авторське проектування нерозривно пов'язане з самопроектуванням особистості, авторські педагогічні системи володіють високими ступенями рефлексивності. Їх можна вважати рефлексивними системами, а тому на них поширюються характерологічні особливості всіх процесів рефлексивної природи. Основною серед них є синергетична властивість: рефлексивні системи розвиваються зсередини через взаємодію внутрішнього потенціалу і зовнішніх умов, що формуються ресурсами інших систем. Тому вони відрізняються самоорганізованим розвитком, відкритістю до змін і постійної взаємодії з іншими об'єктами і суб'єктами. Становлення педагогічної системи учителя включає в себе наступні етапи, які є характерними для різноманітних соціальних систем: зародження, інтенсивний розвиток, стабільне функціонування, згасання. На етапі «зародження» педагогічної системи учитель включається в активний пошук педагогічних ідей, принципів, підходів, на яких ґрунтуватимуться його професійна діяльність. Тому даний етап за своїм змістом є концептуальним. Етап «інтенсивного розвитку» педагогічної системи характеризується поглибленням зв'язків між головними компонентами, сутнісним оновленням вихідної концептуальної моделі, критичним осмисленням всіх складових системи, вилученням неефективних форм і методів роботи. В результаті все зайве відкинуте, необхідне включене.

У стані «стабільного функціонування» забезпечується граничний для даної системи рівень результативності навчально-виховного процесу. Цьому сприяє відпрацьованість дій педагога при використанні сучасних технологій навчання. Саме на цьому етапі починають формуватися стереотипи діяльності, які механічно переносяться в нові умови освітнього процесу, які постійно змінюються. Система роботи учителя стає менш динамічною, переважає консервативне мислення, шаблонність застосування педагогічних форм і методів, які із зростаючою силою гальмують подальший інноваційний розвиток функціонуючої системи. Таким чином, чим менша тривалість етапу стабільного функціонування, тим перспективнішим і надійнішим є інноваційний розвиток педагогічної системи учителя. У зв'язку з цим важливим є забезпечення умов для постійного оновлення і збагачення концептуальних засад діяльності кожного педагога.

Період навчання у ВНЗ охоплює перший етап – етап концептуального самовизначення майбутнього учителя. Для того, аби він виявився продуктивним, слід забезпечити сприятливі психолого-педагогічні умови. Комплекс дидактичних умов спрямований на створення ситуації концептуального самовизначення майбутнього учителя в колі тих педагогічних і психологічних теорій, які є базовими для психолого-педагогічної науки. Психологічні умови реалізуються через проведення комплексу занять з тренінгу різної спрямованості, а також шляхом активного запровадження технологій самопроектування. Продуктивність концептуального етапу та умов професійної підготовки визначатиметься якістю головного продукту, який проектуватиме кожний з майбутніх учителів – проект педагогічної системи, в межах якої почне розгортатися його цілісна професійна діяльність. Протягом концептуального етапу актуальним є поєднання процесу становлення власної педагогічної системи майбутнього учителя з процесом самопроектування. Самопроектування в професійній діяльності на технологічному рівні ототожнюється з розробкою програми особистісного і професійного саморозвитку, в якій центрованою основою слугують проектно задані здібності, якості особистості, види діяльності. Технологія самопроектування себе як фахівця передбачає певну світоглядну установку проектувальника в професійній діяльності, його позиційне самовизначення відносно головних суб'єктів освітнього процесу, яке може здійснюватися в просторі двох альтернатив: зміни (розвиток) або збереження. Цим закладається консервативність авторської педагогічної позиції (системи) або ж її інноваційність.

Результативне розв'язання проблем системної діяльності майбутнього учителя потребує інтегративного підходу, який долає вузьку спеціалізацію та неминучу обмеженість різних

галузей знань про педагога як учасника соціальних процесів, цілісну особистість та його діяльність. Це потребує прискіпливого розгляду питання про вплив Я-концепції на діяльність учителя, значення самооцінки учителя в його роботі. Такий підхід дозволяє перспективно досліджувати суб'єктивні передумови розвитку системи роботи учителя.

Одне з важливих положень теорії особистості полягає в тому, що люди ведуть себе у відповідності зі своїми переконаннями. Переконання учителя обумовлені особистими якостями і можливостями, а тому виступають вирішальними факторами ефективності його діяльності. Ефективний зв'язок навчання у ВНЗ з Я-концепцією майбутнього учителя очевидний. Психолого-гуманісти наголошують на важливості спеціальної підготовки учителя щодо формування і корекції його Я-концепції. Самопізнання учителя повинно одержати в системі вищої педагогічної освіти статус провідної мети. Під Я-концепцією учителя розуміється уявлення про самого себе як про людину і професіонала. Це усвідомлення майбутнім учителем своєї місії, своїх професійних цілей і якостей, на основі яких він буде свої взаємозв'язки з колективом, адміністрацією, колегами і учнями. Це результат виокремлення людиною самої себе із оточуючого середовища, в даному контексті як професіонала. Я-концепція визначає не тільки, що уявляє собою конкретний учитель як фахівець, але й і те, що він про себе думає як про спеціаліста, як дивиться на свою професійну діяльність і на можливості її подальшого розвитку і вдосконалення. Таким чином, Я-концепція є складовою педагогічної концепції діяльності учителя, що ідейно і духовно спрямовує його систему роботи.

Система роботи учителя визначає горизонти організаційних, дидактичних, методичних, особистісних можливостей розвитку учнів, іншими словами, зовнішні умови самоорганізації учбової діяльності, самовдосконалення вихованців. Системи їх особистісного саморозвитку функціонують всередині авторської системи роботи учителя. За теорією самоорганізації – це вкладені системи. Дитина приходить в систему, штучно створену для її природного розвитку. Щоб самоорганізація учня запрацювала, стала цілеспрямованою, осмисленою, змістовною і системною повинен відбутися певний вплив ззовні. Його продукує авторська педагогічна система. В цьому і полягає головна місія системи роботи учителя – підтримувати, спрямовувати, укріплювати процеси самоорганізації, самовдосконалення, сприяючи, щоби вони утворювали цілісну систему.

Враховуючи всю складність і варіативність педагогічних явищ, той факт, що педагогічні закономірності мають тенденцію до ускладнення в кожному конкретному випадку чисельними факторами, ми спробували виокремити фази функціонування системи роботи вчителя як підсистеми загальної освітньої системи. Перша фаза – проблемна – відбувається поза межами системи роботи учителя або всередині її самої і пов'язана з появою та актуалізацією в освітньому просторі педагогічних проблем, завдань та різноманітних проблемних ситуацій. Протягом даної фази учитель осмислює та первісно оцінює важливість їхнього розв'язання й виконання в загальному контексті особистої професійної діяльності.

Протягом другої фази – продуктивно-перетворювальної – вчитель поглиблено осмислює та уточнює конкретну мету особистих системних дій, спрямованих на розв'язання визначених педагогічних проблем. У другій фазі ми умовно виділяємо три етапи: пошуковий, діяльнісний, продуктивний. Впливовим фактором, що спрямовує напрям творчих пошуків розв'язання проблем, виступає концепція індивідуальної педагогічної діяльності вчителя. Згідно з визначеними пріоритетами вчитель формує спосіб розв'язання проблеми, користуючись і керуючись засобами функціонування системи та оцінюючи її освітні можливості.

Підсумковою є аналітично-результативна фаза. Головним її змістом є педагогічний моніторинг за об'єктом спостереження, який безпосередньо здійснює вчитель. Моніторинг завершується узагальненням отриманої інформації, формулюванням висновків.

Отже, на «вході» системи роботи вчителя маємо педагогічні проблеми, спричинені початковим станом конкретного педагогічного явища, що не задовольняє освітні вимоги; а на «виході» – нове, педагогічно перетворене явище, що є продуктом вищого рівня функціонування й результативності. Результатом «спрацьовування» системи роботи може бути також

перетворення самої педагогічної системи безпосередньо під час розв'язання педагогічних проблем на основі пізнання вчителем своєї творчої індивідуальності.

У контексті проблеми становлення особистості майбутнього учителя та його власної педагогічної системи перспективною є розробка і поширення в системі вищої школи технологій самопроекування і авторського проектування педагогічних систем. Підготовка майбутніх педагогів через використання таких технологій створює можливість звертатися до того в особистості, що представляє найбільшу цінність для людини. Освіта, яка звернена до особистісних цінностей, більш ефективна з гуманістичної точки зору. Вона спрямовує студента до самостійної роботи над будівництвом своєї особистості і власної професійної діяльності, розвиваючи те, що найбільш чутливе до розвитку; посилює тяжіння майбутніх педагогів до виготовлення власних підходів, прийомів виховання і навчання, які поєднують в собі прагнення до професійної своєрідності і бажання самореалізуватися в умовах власної педагогічної системи.

Проектування системи роботи – це обмежена дія широкого значення. Проектуючи локальний простір, майбутній учитель тим самим створює умови для вирішення базових проблем духовного, морального, емоційного, інтелектуального, фізичного розвитку кожного з вихованців. Цей простір охоплює траєкторії особистісного розвитку всіх учасників педагогічної, культурної за своїм змістом, дії. Проектувальний процес глибоко пов'язаний з культурним каркасом освітньої системи, суспільства в цілому, з власними труднощами і можливостями. Педагогічна система діяльності майбутнього учителя – це культурний простір, а культура багат шарова з глибокими коренями і далекими стратегіями. В процесі проектування власної педагогічної системи у майбутнього учителя формується професійна позиція, яка виконує роль своєрідного «фільтру» розмаїття ідеологій, теорій, концепцій, технологій, методик, прийомів навчання, якими насичений науковий простір. До своєї педагогічної системи учитель включає лише той науковий продукт, який узгоджується з його позицією, власними професійними уподобаннями. Лише через проектування цілісної педагогічної системи, через бачення всієї системи власної педагогічної діяльності, а не окремого уроку, методу, прийому можна розвинути суб'єктність майбутнього педагога.

У процесі проектування педагогічної системи і самопроекування основні зусилля майбутнього учителя спрямовані на організацію інтелектуальної активності внутрішнього джерела самоорганізованого світогляду власної особистості. Процес світоглядної самоорганізації учителя представлений в контексті переведення його свідомості з режиму відтворення в режим концептуалізації своєї діяльності.

Література

1. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М., 1996.
2. Курдюмов С. П. Законы эволюции и самоорганизация сложных систем / С. П. Курдюмов, Е. Н. Князева. – М., 1981.
3. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М.: Логос, 1999. – 272 с.
4. Остапчук О. Є. Діяльність учителя: готовність до інновацій. Науково-методичний посібник / О. Є. Остапчук. – Кривий Ріг: ПП «Фріда», 2004. – 155 с.

Надійшла до редколегії 29.09.2009

УДК 377/378 (495)

Постригач Н. О.

СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ГРЕЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У статті автор аналізує сучасний стан та стратегії реформування професійної підготовки майбутнього вчителя в Грецькій республіці з метою наукового обґрунтування стратегій розвитку педагогічної освіти у період її трансформації та інтеграції в європейський і світовий освітній простір. Ключові слова: професійна підготовка, інституції вищої освіти, е-базоване змістове та мовно-інтегроване підготовче навчання, майбутній вчитель.